

sorg ella sum eitt av heimildarfólkum okkara, ein gomul kona á Tvoroyri, málbar seg, i tí hon peikaði á sínar upphovnaðu leggir: »Hetta er pensiónin fyri fjóruti ár í fiski«. Tað, at Enigheden varð stovnað, var eitt aftursvar til eitt vaksandi trýst frá arbeiðsgevara og ikki minni frá einum borgarligum konservativum samfelag. Stovnanin varð ein verja móti versnandi umstøðum sum heild.

Men Enigheden var eisini eitt úrslit av vaknandi tilviti og ávirkan frá al-tjóða arbeiðararørsluni. Arbeiðararørslan var í menning í Norðurlondum og hon var eisini so smátt farin at bera við í Tórshavn. Men áðrenn vit viðgera hesi viðurskipti meira, eigur sum longu nevnt at verða hugt eitt sindur at søgu Tvoroyrar, fyrri at vit skulu kunnu siggja søgu arbeiðararørslunnar á Tvoroyri sum ein part av eini størri heild og sum ein lið í eini samfelagsligari gongd.

Søgan knýtt at Einahandlinum

Tvoroyrar søga er nær tengd at søgu Kongl. Einahandilsins. Sum flestøllum kunnugt kom handilin í 1709 beinleiðis undir ríkistýrið og henda støða varð varðveitt óbroytt fram til 1856, tá einahandilin varð avtíkin. Lagna handilsins var skiftandi hesi 145 árin, hann var til. Endamál handilsins var sjálvsagt at geva vinning og at halda Føroyar við tær vørur, sum føroyingar, høgir sum lágir, høvdu brúk fyri. Tað var ymiskt, sum tað eydnaðist skiftandi handilsleiðslum at liva upp til hesi bæði endamál, sum í royndu og veru ikki eru serstakliga sameinilig.

Fólk í samtiðini feldu tí sum vera man eisini ójavnar dóm fyri Kgl. Einahandilin. Tá vit í dag skulu meta um hendan dóm, eiga vit eisini at hava í huga, at handilin hevði aðrar uppgávur enn tær handilsligu. Hann virkaði t.d. sum peningasamband hjá tí almenna og hann hevði í hvussu so er eftir 1767 ávisar almannauppgávur. Men sum sagt, dómurin var ymisligur. Tá handilin gav vinning til ríkiskassan, var litil og eingin áhugi í ríkisstýrinum fyri frihandli, með-

an føroyskir bændur og embætismenn just undir slíkum umstøðum vildu hava frihandli. Tá handilin harafturimóti gekk við halli, royndu ríkismyndugleikarnir at kanna, hvussu hann kundi verða givin leysur og privatiseraður. Tað skerst ikki burt, at teir mætastu bændurnir í landinum hava óttast eina so viðgongda broyting av handilsviðurskiptunum. Tí kom einki veruligt trýst at fáa handilin liberaliseraðan fyrr enn í 1830-40 árunum.

Hosur fram um útróður

Orsakað av prispólitikki handilsins lagdu fólk seg eftir at binda hosur til avreiðingar. Eitt úrslit av hesum gjørdist, at útróðurin minkaði og innflutningurin av korni vaks. Tann treka prisásetanin og tann langa farleiðin til handils í Tórshavn völdi, at loynihandilin blómaði. Serstakliga var nógur loynihandil í Suðuroy, men ikki var fritt norðanfyrri heldur. Sostatt var neyðugt við broytingum í bygnaði handilsins í Føroyum, eftirsum frihandil ikki gekk í lag. Sum ein byrjan varð í 1804 loyvt føroyingum at útflyta fisk og tálgu umframt tær vørur, sum longu frammanundan ikki vóru umfataðar av monopolinum. Henda broyting fekk tó ikki tann tilætlaða týðning orsakað av teimum ófriðarligu tíðunum.

Tá teir mætastu bændurnir saman við embætismanninum í 1816 enn einaferð høvdu megnað at forðað fyri frihandlinum, var roynt at hugsa um onnur stig til broytingar. Eitt stigið var, at Løbner amtmaður í 1821 fekk álagt at samráðast við Suðringar fyrri at fáa teir at seta egnan handil á stovn og at reka henda handil fyrri egna ábyrgd og rokning. Eydnaðist tað ikki at yvirtrala Suðringar at byrja frian handil, skuldi Kgl. Einahandilin seta á stovn úthandil í Suðuroy.

Nú eydnaðist tað ikki Løbner at fáa suðringar at fara undir at reka handil. Teir gjørdur Løbner greitt, at teir heldur vildu hava eina deild av Kgl. Handlinum setta á stovn í Suðuroy og so hendi ikki meira fyrri fyrst. Suðringar vóru sjálv-

sagt misnøgdir og tað av góðum grundum. Leiðin til Havnar var long og vandamikil og kravið um úthandil í Suðuroy var elligamalt við tað, at tað í hvussu so er longu varð sett fram í 1709. Somikið størri var vónbrotið millum fólk í oynni og suðringar tóku tí í uppaftur størri mun til tey gomlu ráð at útvega sær tær neyðturviligu vørurnar við loynihandli til stórt tap fyrri einahandilin í Havn.

Úthandilin stovnaður 1836

So gingu nøkur ár og málið um úthandil varð reist av nýggjum. Tann 20. apríl 1836 kom kgl. fyriskipan um, at setast skuldu á stovn triggjar deildir av kgl. einahandlinum. Hesir úthandlar skulu verða Norðuri í Vági, í Vestmanna og í Suðuroy. Avgjørt varð, at úthandilin í Suðuroy skuldi verða við Trongisvágssfjørð. Valið fall á eitt pláss miðskeiðis millum Froðba og Trongisvág á markinum millum hagapartarnar Innan Tvørá og Liðarhaga og handilshúsin vórðu sett á oyruna eystan fyrri Tvørá og harav fekk tann bygðin, sum her vaks fram navnið Tvoroyri.

Úthandilin lætti munandi um livikorini hjá fólk í Suðuroy. Fólk høvdu nú styttri leið til handils og sluppu eisini lættari av við tær vørur, sum tey framleiddu til avreiðingar. Tað er eingin ivi um, at úthandilin og annars nógvar av teimum royndum, sum tað almenna gjørdi við fiskiveiðu og fiskatilvirkning oktu um áhugan fyrri útróðri og fiskiskapi. Hóast hesar royndir ikki eydnaðust serstakliga væl, so gjørdur tær tað, at fólk so smátt fingur eyguni upp fyrri møguleikum í fiskivinnuni. Eisini tað stutta bil úthandilin virkaði í Suðuroy, vaks útróðurin nóg og menn gjørdur døgliga brúk av tí nýggja møguleikanum at sleppa av við fisk til úthandilin á Tvoroyri.

Henda broyting í politikki einahandilsins fekk, hóast prisirnir vóru vánaligir stóran týðning fyrri livikorini um alt landið. Eisini í Suðuroy fekk henda broyting týðning, tí suðringar nú sum nevnt síðst av við útróðarfisk. Meðan

Tvoroyri umleið 1915

suðringar áðrenn úthandilin kom í 1836 als ongan fisk avreiðdu til Kgl. handilin, kom rættilig gongd á eftir stovnseting úthandilsins. Soleiðis komu av samlaðu avskippingum einahandilsins í tíðarskeiðnum 1841-1850 130.738 kg. av turrum fiski frá úthandlinum á Tvoroyri. Hetta var kanska ikki so nóg samanborið við tað, sum kom norðan úr Vági (Klaksvík) nevnliga 974.735 kg. av turrum fiski. Men tá hugsa verður um, at suðringar sum nevnt als ikki áður høvdu avreitt fisk til handilin, so er talan um eina stóra broyting. Ella sagt við øðrum orðum: møguleikarnir at livbjarga sær í Suðuroy batnaðu heilt munandi við úthandlinum á Tvoroyri 1836. Eisini fekk tað týðning fyrri eftirtíðina, at nógvir suðringar soleiðis fingur kunnleika til at hagraiða fisk og nakrir suðringar fingur kunnleika og høvi at starvast við handil.

Hinvegin byrjaði sjálvt plássíð Tvoroyri ikki at vaksa, fyrr enn úthandilin var vorðin privatiseraður og onnur priv vat virki vóru sett á stovn á plássinum. Hetta at plássíð ikki vaks, hóast ótkar vinnumøguleikar, kom av, at tað ikki var møgulegt at fáa byggigrundir enn minni traðir at seta seg niður á. Gongd kom í veruleikanum ikki á fólkatalið fyrr enn uml. 1870, tá tað gjørdist møgulegt at fáa byggigrundir burtur av Doklartroðni, ið upprunaliga varð lögð inn til handilsfaktorin og krambakallarnar.

Í 1880 keypti kommunan Doklartroðna og stykkjaði hana út til grundstykki og um hetta mundið fer fólkatalið av alvara at vaksa. Hesin vøkstur í fólkatalinum hevði sin uppruna í teimum stóru vinnuligu broytingum, sum hendu í Føroyum við byrjanina av tí sokallaða slupptíðini. Henda tíð er væl lýst í okkara søguligu og siðsøguligu bókmentum og tí er eingin orsök at endurtaka hesa søgu her. Tó skulu vit í stuttum lýsa vinnuliga gongdina á Tvoroyri frá umleið 1880 til umleið 1915 og gera nakrar samanberingar við gongdina á plássum, sum eru hóskaði at samanbera við. Eisini skal verða

